מרן רה״י הרב חיים יעקב גולדויכט זצ״ל

בענין רביעית דם משני מתים והמסתעף

א

איתא בתוספות נזיר (נ ע״ב) ד״ה ת״ש ואע״ג דרביעית דם וכו׳ דבריהם סתומים לכאורה דאליבא דמאן קיימי אי אליבא דמאן דאמר אין נוגע וחוזר ונוגע הא לדידי׳ נמי אין מאהיל וחוזר ומאהיל, כמבואר חולין (קכד ע״ב) דהא בהא תליא, וע״כ פליג אהא דרביעית דם הבא מב׳ מתים, ור׳ ישמעאל דסבר הכי פליג אר״ע בהא דרביעית דם כמבואר חולין ע״ב, והא דאמרינן טעמא דנפשה כתיב, היינו משום דאי הוי סבר יש אם למקרא ע״כ מוכרח ויש מאהיל וחוזר ומאהיל, ופליג נמי אהא דכזית מן המת שנחלק טמא שהביאו התוספות מתוספתא דאהלות, ואפילו במרודד כמבואר בחולין (קכד ע״ב) ואי אליבא דמאן דאמר יש נוגע וחוזר ונוגע, הא לדידי׳ גם בנגיעה טמא במגע כולו, ואי מה שכתבו תוספות אבל בנגיעה לא, היינו במגע קצתו אם כן מהו שהקשו מהנוגע בב׳ חצאי זיתים והוא מגע כולו וע״כ צריך לומר דהתוספות דייקו מהא דקתני היה מפורד והמחהו טהור ולא מפלגינן בין מגע כולו למגע קצתו, משמע דאפילו במגע כולו טהור, וע״כ הך ברייתא כמ״ד יש נוגע וכו׳ דבסייפא קתני הא דכזית מן המת שנחלק טמא, דאפילו נפרש לענין אוהל הוא נמי כהאי מאן דאמר, ודוחק לאוקמי לענין משא גרידא, וא״כ אמאי במפורד והמחהו טהור בכל גוונא, ומ״ש מהנוגע בב׳ חצאי זיתים דטמא במגע כולו, וע״ז תרצו דאפילו למאן דאמר יש נוגע וכו׳ אינו טמא במגע כולו אלא במרודד, והיינו דבאינו מרודד אינו מטמא במשא משום דאינו נישא בב״א כדעולא, ומשום הכי אינו מטמא במגע מקרא דהנוגע והנושא וכל שאינו וכו׳ כר״ע, וס״ל להתוספות דאפילו לענין נישא בב״א בענין מרודד ביד״ש אבל מרודד ביד״א אינו חיבור ודלא כרש״מ פ״א מאה״ט הי״ב דמרודד הוא אפילו ביד״א, ומשו״ה בנוגע בב׳ חצאי זיתים טמא דאיירי במרודד ביד״ש, אבל היה מפורד והמחהו דהוא מרודד ביד״א טהור אפילו במגע כולו, וק״ק ממש״כ תוספות בתחילת דבריהם ולא היה מטמא הנוגע במקצת וכו׳ דמשמע דבמגע כולו היה מטמא, וע״כ במרודד א״כ גם כשהתיבו כן, ודוחק לומר דכשמתיבו זה נחלק לגמרי, דהרי מוקמי דבהדי דמרתח ליה וכו׳ ועדיין צ״ע.

והרמב״ם דס״ל דמרודד אפילו ביד״א, ומלבד זה ס״ל דבמת לא בעינן נישא בב״א, כמבואר בחזו״א אוהלות סכ״א ס״ו, מפרש הברייתא דהיה מפורד במגע קצתו, וצ״ע למה סתם דבריו בפ״ד מטו״מ ה״ו, וכתב סתם טהור ולא חילק בין מגע כולו לקצתו.

והר״ש פ״ג דאהלות מ״ד מפרש הברייתא דהיה מפורד והתיכו, כמ״ד אין נוגע וחוזר ונוגע, וסייפא דקתני כזית מן המת שנחלק טמא, מפרש לענין אוהל ומשא, וק׳ דהי מ״ד דסבר אין נוגע וכו׳ סבר נמי אין מאהיל וכו׳, כמבואר בחולין, ואפשר דדוקא ר׳ יוחנן תלי הא בהא, אבל לבר פדא לא תליא הא בהא,

ואע״ג דר׳ דוסא ורבנן נפלגו גם בנוגע בב׳ חצאי זיתים, מפרש לה ונוגע מלפניו ופליגי אי עור מבטלן וכמש״כ הרשב״א.

ב

ר״ש פ״ג דאהלות מ״א, ומיהו אפילו גרסי׳ ליה ל״ק דהתם איירי במרודד וכו׳, לכאורה תירץ בזה קושיתו אמאי דמטהר ר׳ דוסא אפילו במשא ור׳ יוחנן מטמא במשא, אבל מה מתורץ בזה אמאי דלא מוכחינן מהא דהנוגע בב׳ חצאי זיתים מן הנבילה דסבר ר׳ דוסא אין נוגע וכו׳, ועכצ״ל דקאי בשי׳ תוספות נזיר הנ״ל דגם במגע בעינן נישא בב״א, ולהר״ש פליגי ר׳ דוסא ורבנן בהא דעולא, ולהתוס׳ ונזיר גם רבנן דר״ד ס״ל לדעולא, דמשו״ה חילקו בין מרודד לשאינו מרודד, וגם גרסינן בהך דאהלות הא דהנוגע בב׳ חצאי זיתים, וע״כ תקשי אליבייהו קושיות הר״ש, ואפשר דמתרצי להו כתירוץ הרשב״א דאפשר לאוקמי מתני׳ בנוגע מלפניו ופליגי אי עור מבטלו.

נמצינו למדים מדברי תוספות ור״ש הנ״ל, דלעולא בעינן מרודד גם במגע, וע״כ דהוא מקרא דהנוגע והנושא, ומדברי תוס׳ אנו למדין עוד, דדינא דעולא דבעינן נישא בב״א הוא גם במת ול״ד בנבילה, דאל״ה אין סברא לחלק בין מרודד לשאינו מרודד, דאי במרודד שאוחז בקטן וגדול עולה עמו, א״כ לא הוי נחלק וכו״ע מטמאי במגע קצתו כמבואר במשנה חולין, ומ״ט דר׳ דוסא דפליג, וע״כ במרודד שאוחז בקטן ואין גדול עולה עמו וכמ״ד יש נוגע וכו׳ וצריכי׳ למגע כולו, א״כ גם כשנחלק לגמרי ליטמא במגע כולו, וע״כ דכשנחלק לגמרי טהור מדינא דעולא.

ובחזו״א אהלות סכ״א ס״ו, ועוקצין ס״א סי״ד דן בזה, ואינו מביא מהנ״ל, וכחזו״א אהלות שם מביא ד׳ תוס׳ בנזיר ואינו מבאר דבריהם.

ג

ובחולין (עב ע״א): ור״ע לטעמיה דאמר אף וכו׳ הא דלא אמרי׳ בפשיטות ור״ע ידע לה מהאי קרא כדאמרי׳ בכל הש״ס, היינו משום דהלא גם לר׳ ישמעאל דסבר נפשת כתיב ידיעי׳ לה מהתם וכמו שהכ׳ תוס׳, ואפ״ה מוקים קרא דהנוגע במת בנפש אדם, לרביעית דם, דהאי קרא אזיל למגע וקרא דנפשת לאוהל, וכ״כ הרש״ש סנהדרין, אלא דכיון דסבר לה ר״ע דאפי׳ מב׳ מתים מטמא א״כ קרא דהנוגע דכתיב בנפש דמשמע ממת אחד לאו לרביעית דם אתא, וכמו שפירש״י, והנה ע״כ ר״ע נמי סבר להא דעולא, דהרי בחולין מקשי׳ מהא דאר״ע ב׳ חצאי זיתים שתחבן בקיסם כו׳ ומוקמי׳ לה במרודד, ולשי׳ תוס׳ דדינא דעולא הוא גם במת, א״כ אין בזה שום סתירה, דקרא דנפשת דאיירי בטומאת אוהל מטמא ברביעית דם אפילו מב׳ מתים כיון דלא בעינן נישא בב״א לענין אוהל וכמבואר בר״ם פ״ד ה״ח ט׳, ואי משום דנחלקו סבר ר״ע כחכמים דר׳ דוסא ויש מאהיל וחוזר ומאהיל אבל קרא דהנוגע במת בנפש דאיירי לענין מגע, בעי׳ דווקא ממת אחד ובב׳ מתים הוי נחלקו, ונהי דסבר יש מאהיל וכו׳ אבל הא אינו נישא בב״א ואי שחזר ועירבן הא ס״ל להתוס׳ דחיבורי אדם לא מהני אפי׳ לענין נישא בב״א.

מיהו הא תנינן בפ״ב דאהלות מ״ז עצם כשעורה שנחלק לשניים ר״ע מטמא, חזינן דלא בעי נישא בב״א וק׳ דא״כ מאי מקשי׳ בחולין מהא דאר״ע ב׳ חצאי זיתים שתחבן בקיסם וכו׳ הא ע״כ ר״ע לא ס״ל הא דעולא, וכן בנזיר (נב ע״ב) אמרי׳ אהא דעצם כשעורה שנחלק דיחיד פליג עליה דר״ע, ולפי הנ״ל חכמים דר׳ דוסא דס״ל לדעולא לפמש״כ תוס׳ בנזיר, וכן תנאי בחולין דס״ל לדעולא פליגי אר״ע, ואפשר דעצם כשעורה שנחלק דמטמא ר״ע היינו כשחזר ודבקו ואע״ג דס״ל להתוס׳ דגם לענין זה לא מהני

חיבורי אדם אפשר דסבר ר״ע חיבורי אדם חיבור, או דאפשר דגם בעצם שנחלק אפשר לצייר דמרודד ע״י רצועות בשר או עור, וכדמוקמי׳ בחולין בב״ח זיתים שתחבן בקיסם דאיירי במרודד, ואי מהא דרביעית דם הבא מב׳ מתים דמכריח ר״ע מזה דקרא דהנוגע במת בנפש לאו לענין רביעית דם אזיל וכדפירש״י, אפשר דסבר רש״י דחיבורי אדם מהני לענין נישא בב״א או דס״ל דלא בעי׳ נישא בב״א וכשי׳ הר״מ, והתוס׳ בנזיר דלא ס״ל כן מפרשי הסוגיא בחולין כפשטיה דר״ע ידע לה מהאי קרא, ומשו״ה מוקמי לקרא דבנפש לעובר במעי אמו, ולא דייקי כ״כ ל׳ הסוגיא, ותדע שהרי נשארו בחולין בקו׳ תרי קראי דנפשת ובנפש לר׳ ישמעאל למ״ל, ולא ניחא להוא דצריכנן תרי קרא למגע ולאוהל, וכיון דגלי קרא דרביעית דם הוי כמת, הדר דינא דמטמא בכל טומאות מת.

חזו״א עוקצין ס״א סו׳ סי׳ י״ד בהא דשפעה חררת דם וכו׳ וקשה הא אינו נישא כזית בב״א כיון דנימוח ונתערב דאפשר דאיירי בקרוש לשי׳ תוס׳ דבעינן גם במת נישא בב״א תקשי רביעית דם אמאי מטמא הא אינו בב״א, ולא משתמע בשום דוכתא דבעינן קרוש, ואפי׳ בנבילה, הא סברי ב״ה במנחות (קד ע״א) דדם נבילה מטמא ולא בעינן קרוש, אלא דשעורו ברביעית הואיל ויכול לקרוש ולעמוד על כזית, ופשוט דכל שהדם מכונס יחד באופן שאם יהא קרוש יהא נישא בב״א מטמא, ומאי דאינו נישא בב״א מפני שהוא לח, לא איכפת לנו, דדינא דעולא דבעי׳ נישא בב״א הוא גם כן דינא דנחלק.

תוס׳ מנחות (קד ע״א), ד״ה הואיל, אבל דם נבילה ובשרה לא משום דאין שיעורן שוה, צ״ב הא כיון דכל שעורו ברביעית הוא הואיל ויכול לקרוש ולעמוד על כזית, והשתא הלא קיימי תוס׳ בסתרתם דדם נבילה מטמא לב״ה משום דחשיב כבשר א״כ אמאי אין מצטרפים, ואפי׳ למסקנתם דדם מטמא מקרא, אכתי הא הוי חד שעורא.

ד

תוספתא רפ״ג דאהלות, מובא בר״ש פ״ב אמר ר״י לא נחלקו וכו׳, והמפרשים פירשו דחלוק רביעית מב׳ רביעיות לרביעית מב׳ מתים, כיון דברביעית מב׳ מתים לא יצא שעור טומאה ולא הוי כב׳ חצאי זיתים דאי׳ כשעור טומאה, ולפי״ז דעת ר״י דברביעית מב׳ רביעיות פליגי כיון דיצא שעור טומאה, אבל בלא יצא שעור טומאה כו״ע ודי דטהורה, ואליבא דידי׳ מקשי תוס׳ בסנהדרין (ד ע״א) דרביעית מב׳ רביעיות תיפוק ליה דהוי כב׳ חצאי זיתים דכל שטומאתו ושעורו שוים מצטרפין, ולפי מאי דמתרצי עיקר קרא לרביעית דם ולרבנן דטהור משום דנפשת מעוטא, ורשב״י סבר דברביעית מב׳ רביעיות כו״ע מודי דטמא דהוי כב׳ חצאי זיתים דמצטרפין ולא נחלקו אלא בלא יצא שעור טומאה, ולכ״ע מטמא משום דרבי קרא דנפשות, ולדידי׳ ליכא קושית תוס׳, ועיקר קרא לרבויי ב׳ מתים, מיהו קשה מאי איכפת לן דלא יצא כל הרביעית בחוץ כיון שיש במת רביעית, ולפירוש זה הוא דאמרי׳ רביעית מב׳ רביעיות היינו אפי׳ יצא ב׳ רביעיות מב׳ מתים ולקח חצי רביעית מרביעית זה וחצי רביעית מרביעית זה, אבל בר״ש פירש ב׳ רביעיות שנתערבו ואח״כ חילקן, וק׳ למה לן נתערבו.

ואפשר לפמש״כ הראב״ד פ״ד מטו״מ הי״ד דרביעית דם לכו״ע אין מאהיל וחוזר ומאהיל כשנחלק משום דאינו נפש אלא כשהוא מחובר, ומשו״ה סבר ר״י דברביעית הבא מב׳ מתים כו״ע מודי דטהור משום דהוי נחלק אבל כשעירב ב׳ רביעיות דרביעית לא נחלק מעולם אלא דנתערב ברביעית ממת אחר ופליגי אי דרשי׳ נפשות או נפשת, מיהו דעת רשב״י דפליגי ברביעית הבא מב׳ מתים ק׳ לשי׳ הראב״ד דר״ע מטמא אע״פ שנחלק, מיהו נראה דכשחזר ועירבן מודה הראב״ד דמטמא למאן דאית ליה מאהיל וחוזר ומאהיל ואפי׳ למאן דאמר אין חיבורי אדם חיבור כיון דמיאהיל על כל הרביעית לולא דכשהוא

חלוק לא הוי נפש אבל כשהוא מחובר הוי נפש אפי' חיבורו ביד״א, דומיא דס״ל להרמב״ם דמהני חיבורי אדם לענין נישא בב״א, ולפי״ז אפשר דלרשב״י לא פליגי ר״ע וחכמים בקרא דנפשות ונפשת, אלא פליגי אי יש מאהיל וחוזר ומאהיל וסבר ר״ע יש מאהיל וכו' ורבנן סברי אין מאהיל וכו' והא דפליגי מב' מתים לרבותא, ולר״י כשנחלק כו״ע מודי דטהור, וברביעית מב' רביעיות פליגי בקרא דנפשות ועדיין צ״ע.

תוס' יומא (פא ע״א) ד״ה כל, ברביעית דם הבא מב' נפלים וכו'. ע״כ ביצא מקצתו דביצא כולו מטמא ר״ע אפי' בפחות מרביעית כמבואר ברפ״ב דאהלות, ואפי' ביצא מקצו עדיין ק' כיון דביצא כולו טמא, א״כ ביצא מקצתו הו״ל כרביעית הבא מב' מתים דאיכא בזה דינא דכל שטומאתו ושעורו שוין מצטרפין, וצ״ע.